

π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ (1893-1979). Ένα σύντομο βιο-έργογραφικό σημείωμα

MATTHEW BAKER - ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΣΠΡΟΥΛΗ*

Στό παρόν εισαγωγικό σημείωμα θα αποπειραθούμε να προσφέρουμε μία συνοπτική παρουσίαση του βίου και του έργου του μεγάλου Ρώσου θεολόγου της Διασποράς, π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ. Στό πρώτο μέρος θα παρουσιαστούν βιογραφικές πληροφορίες οί όποιες θα καλύπτουν τά βασικότερα γεγονότα καθόλη την περίοδο της σταδιοδρομίας του από τη γενέτειρά του, τή Ρωσία, στην Εύρώπη και τέλος στην Άμερική. Στό δεύτερο μέρος θα δοθεϊ μία σύντομη εικόνα τών βασικότερων δημοσιευμένων έργων του Φλωρόφσκυ στην άγγλική κυρίως γλώσσα και τών ύπαρχουσών έλληνικών μεταφράσεων.

Μέρος Α΄ : Σύντομο βιογραφικό¹

Ρωσία (1893-1920)

1893: Ό π. Γεώργιος γεννήθηκε στις 28 Αύγουστου του 1893, στό Έλισάβετγκραντ κοντά στην Όδησσό. Ό Όδησσός άποτελοΰσε την περίοδο εκείνη πολιτιστική και οικονομική μητρόπολη για τή Ν. Ρωσία, όπου πολΰ σύντομα (1894) ή τετραμελής οίκογένεια Φλωρόφσκυ θα μετεγκατασταθεϊ. Οί γονεϊς

---

*Ό Matthew Baker είναι θεολόγος κάτοχος Μ.Δ.Ε. στη Θεολογία και Μ. Div., ενώ είναι ύποψήφιος διδάκτωρ Φιλοσοφίας στό Fordham University - Η.Π.Α. Ό Νικόλαος Άσπρούλης είναι θεολόγος, κάτοχος Μ.Δ.Ε. στη θεολογία και ύποψήφιος διδάκτωρ Φιλοσοφίας στη Σχολή Άνθρωπιστικών Σπουδών του Έλληνικού Άνοικτου Πανεπιστημίου.

1. Για τή σύνταξη του Βιογραφικού αυτού σημειώματος χρησιμοποιήθηκαν κυρίως πληροφορίες από τό έργο του BLANE A., π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ. Ό ζωή και τό έργο ενός μεγάλου θεολόγου, μτφρ. Έλ. Ταμαρέση - Παπαθανασίου, έκδ. Έν Πλῶ, Άθήνα 2010, αλλά και τό έργο του SHAW L., *Introduction in the thought of Georges Florovsky*, PhD dissertation (1991) και PARLEE A., *The Epistemology of Georges V. Florovsky*, PhD dissertation, Westminster Theological Seminary, Philadelphia, 2006.

του ἦταν οἱ π. Βασίλειος Ἀντόνοβιτς Φλωρόφσκυ καὶ Κλαυδία Γκεόργκεβνα Ποπροζένκο.

1906-1919: Στὴ διάρκεια τῶν σχολικῶν του χρόνων ἡ ζωὴ τοῦ π. Γεωργίου διακρίνεται γιὰ τὴ μελέτη βιβλίων ἱστορίας, γιὰ τὴν εὐθραυστὴ ὑγεία του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ συχνὴ παρακολούθησή, λόγω τοῦ λειτουργήματος τοῦ πατέρα του, τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν. Τὸ 1910 σὲ ἡλικία 16 ἐτῶν θὰ δημοσιεύσει τὴν πρώτη του ἀκαδημαϊκὴ ἐργασία (μια κριτικὴ γιὰ ἓνα δημοσίευμα πάνω στὴ σλαβικὴ βιβλιογραφία). Τὸ 1911 ὁλοκληρώνει τὸ Γυμνάσιο λαμβάνοντας χρυσὸ μετάλλιο καὶ ἐγγράφεται στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ὀδησοῦ, ἀπ' ὅπου ἔλαβε πτυχίο (1916) στὴν κλασικὴ φιλολογία καὶ φιλοσοφία. Ἀπὸ τὸ 1916-1919, ἐνῶ ἐτοιμαζόταν νὰ λάβει τὸ μεταπτυχιακὸ του δίπλωμα, ἀναλαμβάνει διάφορα διδακτικὰ καθήκοντα σὲ σχολῆς τῆς Ὀδησοῦ. Τὸ 1919 ἔγινε δεκτὸς ὡς ἐπισκέπτῃς καθηγητῆς στὴ σχολὴ Ἱστορίας καὶ Φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς πόλης. Ὡστόσο λόγω τῆς Ὀκτωβριανῆς ἐπανάστασης ἡ οἰκογένεια Φλωρόφσκυ θὰ ἀναγκαστεῖ νὰ φύγει μακριὰ ἀπὸ τὴν Ρωσία.

Εὐρώπη (1920-1948)

1920-1921, Σόφια: Πρῶτος σταθμὸς στὴν εὐρωπαϊκὴ «ἐξόρμηση» τοῦ Φλωρόφσκυ θὰ εἶναι ἡ Σόφια τῆς Βουλγαρίας, ὅπου θὰ ὁλοκληρώσει τὴ διδακτορικὴ του διατριβὴ πάνω στὸ ἔργο τοῦ Χέρτσεν, ἐνῶ θὰ λάβει μέρος στὴ λεγόμενῃ «Εὐρασιατικὴ κίνηση». Αὐτὴ τὴν περίοδο θὰ γνωρίσει καὶ τὴν μετέπειτα σύζυγό του Ξένια Ἰβάνοβα Σιμόνοβα.

1922-1926, Πράγα: Στὸ τέλος τοῦ 1921 ὁ Φλωρόφσκυ θὰ βρεθεῖ στὴν Πράγα, ὅπου τὸν Ἀπρίλιο θὰ νυμφευθεῖ τὴν Ξένια Σιμόνοβα. Στὴν διάρκεια τῆς ἐκεῖ παραμονῆς του θὰ διδάξει φιλοσοφία στὴ Ρωσικὴ Νομικὴ Σχολὴ καὶ θὰ ἔρθει σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν ἀφρόκρεμα τῆς ρωσικῆς διανόησης, πού λόγω ἐξορίας κατέφθανε στὴν πόλη (π.χ. π. Σ. Μπουλγκάκοφ, Ν. Λόσκυ, Β. Λόσκυ κ.ἄ.). Τὴν ἴδια περίοδο (Ἰούνιος 1923) θὰ ὁλοκληρώσει καὶ θὰ ὑποστηρίξει τὴ διατριβὴ του μὲ τὸ θέμα «Ἡ ἱστορικὴ φιλοσοφία τοῦ Χέρτσεν», καὶ ἔτσι θὰ μπορεῖ σὲ ἐξῆς νὰ ἀφοσιωθεῖ στὴ διδασκαλία καὶ τὴ συγγραφὴ δοκιμίων πού εἶχαν βασικὰ ἐπίκεντρο τὴν ἱστορία καὶ τὴ φιλοσοφία (λ.χ. «Τὰ θεμέλια τοῦ Λογικοῦ Σχετικισμοῦ», «Μεταφυσικὲς Προϋποθέσεις τοῦ Οὐτοπισμοῦ», «Τύποι Ἱστορικῆς Ἑρμηνείας» κ.ἄ.).

1926-1939, Παρίσι, α' περίοδος: Ἦδη κατὰ τὴν περίοδο τῆς παραμονῆς τῆς ρωσικῆς ἰντελιγκέντσια στὴν Πράγα δημιουργήθηκε ἡ πεποίθησις ὅτι εἶναι

ἀναγκαία ἢ δημιουργία μίας θεολογικῆς σχολῆς γιὰ τὴν ἐκπαίδευση τῶν κληρικῶν καὶ τὴν προώθηση τῶν θεολογικῶν σπουδῶν. Ἔτσι μετὰ ἀπὸ διεργασίες θὰ ἰδρῦθῆι τὸ Ἰνστιτοῦτο Ὁρθόδοξης Θεολογίας - Ἅγιος Σέργιος στὸ Παρίσι στίς 30 Ἀπριλίου 1925. Τὴν ἐπόμενη χρονιά θὰ προσκληθῆι καὶ ὁ Φλωρόφσκυ προκειμένου νὰ διδάξῃ Πατρολογία, ἔπειτα ἀπὸ σχετικὴ προτροπὴ τοῦ π. Σέργιου Μπουλγκάκοφ. Τὴν περίοδο αὐτὴ τὰ ἐνδιαφέροντά του στρέφονται ἀκόμη γύρω ἀπὸ τὴν φιλοσοφία καὶ τὴν ἱστορία («Τὰ ἀδιέξοδα τοῦ Ρομαντισμοῦ», «Ἐξέλιξη καὶ Ἐπιγένεση: σχετικὰ μὲ τὴν προβληματικὴ τῆς Ἱστορίας», «Ἡ κρίση τοῦ Γερμανικοῦ Ἰδεαλισμοῦ» κ.ἄ.), ἀλλὰ καὶ τὴν θεολογία - εἰδικὰ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ '30 («Ἀποκάλυψη, φιλοσοφία καὶ θεολογία», «Τὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὴν Ἀποκάλυψη», «Ἀνατολικοὶ Πατέρες τοῦ 4ου αἰῶνα» καὶ «Βυζαντινοὶ Πατέρες ἀπὸ τὸν 5ο ὡς τὸν 8ο αἰῶνα»), ἀλλὰ καὶ στὴν ἐκκλησιολογία λόγῳ τῆς συμμετοχῆς του στὴν οἰκουμενικὴ κίνηση («Τὰ ὄρια τῆς Ἐκκλησίας», «Τὸ μυστήριον τῆς Πεντηκοστῆς», «Sobornost: Ἡ καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας»). Τὸ 1932 ὁ Φλωρόφσκυ θὰ χειροτονηθῆι ἱερέας ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη τῶν Παρισίων Εὐλόγιο, καὶ θὰ βρεθῆι στὴ δικαιοδοσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ 1936 θὰ λάβῃ μέρος στὸ Α' Συνέδριον Ὁρθόδοξων Θεολογικῶν Σχολῶν στὴν Ἀθήνα (29 Νοεμβρίου - 4 Δεκεμβρίου) μὲ δύο εἰσηγήσεις («Δυτικὲς ἐπιδράσεις στὴ ρωσικὴ θεολογία», «Πατρολογία καὶ σύγχρονη θεολογία»), ἐνῶ τὸ 1937 θὰ δημοσιεύσῃ τὸ κλασικὸ ἔργο του «Δρόμοι τῆς Ρωσικῆς Θεολογίας». Στὴ περίοδο τοῦ Παρισιοῦ ὁ Φλωρόφσκυ θὰ συμμετάσχει στὴν Ἱεροσολιμικὴ-φιλοσοφικὴ Ἀκαδημία, ἢ ὁποία ἀποτελοῦσε περισσότερο ἓναν κύκλο προβληματισμοῦ καὶ διαλόγου, πὺν εἶχε συγκροτήσῃ ὁ Ρῶσος φιλόσοφος Ν. Μπερντιάεφ ἤδη ἀπὸ τὴ Ρωσία, ἐνῶ θὰ λάβῃ μέρος καὶ στὴν διαμόρφωση τοῦ περιοδικοῦ «Δρόμος» (Put), πὺν ἰδρύθηκε τὸ 1925 ἀπὸ τὸν ἴδιον φιλόσοφο. Τὴν ἴδια περίοδο μὲσω τῆς συμμετοχῆς του στὸ «κολλόκβιουμ τοῦ Μπερντιάεφ» θὰ ἔρθῃ σὲ ἐπαφὴ μὲ σημαίνοντες στοχαστὲς ἀπὸ ὅλο τὸν χριστιανικὸ κόσμον (λ.χ. E. Gilson, Ζὰκ Μαριταῖν, κ.ἄ.). Πολὺ σημαντικὸ ρόλο θὰ παίξῃ ἀπὸ προσωπικὴ καὶ πνευματικὴ ἄποψη καὶ ἡ ἰδρυση τὸ 1928 καὶ ἡ συμμετοχὴ τοῦ Φλωρόφσκυ στὴν Ἀδελφότητα τοῦ Ἁγίου Ἀλβανοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Σεργίου, πὺν συγκροτοῦνταν ἀπὸ φοιτητὲς, ὀρθοδόξους καὶ ἀγγλικανούς. Ἡ περίοδος αὐτὴ τῆς παρουσίας τοῦ Φλωρόφσκυ στὸ Παρίσι καὶ στὸ Ἰνστιτοῦτο τοῦ Ἁγίου Σεργίου θὰ σηματοθευθῆ ἀπὸ μίαν βαθιὰ καὶ συχνὰ ἔντονη διαφωνία του γιὰ, μεταξὺ ἄλλων, τὴ σοφιολογία τοῦ π. Σ. Μπουλγκάκοφ, ἢ ὁποία θὰ κορυφωθῆ μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ καταδίκη τοῦ τελευταίου τὸ 1935. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1937 θὰ συμμετάσχει ἐνεργῶς στὸ Β' συν-

έδριο τῆς κίνησης «Πίστη καὶ Τάξη» στὸ Ἐδιμβούργο. Στὶς 29 Σεπτεμβρίου τοῦ ἴδιου ἔτους θὰ ἀνακηρυχθεῖ ἐπίτιμος διδάκτωρ στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα στὴ Σκωτία, ἐνῶ νωρίτερα θὰ ἐκλεγεῖ στὴν «Ἐπιτροπὴ τῶν Δεκατεσσάρων», ποῦ σκοπὸ εἶχε νὰ διαμορφώσει τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν.

1939-1944, Γιουγκοσλαβία – Πράγα: Στὴν διάρκεια τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ μὲ τὴ σύζυγό του θὰ βρεθεῖ στὸ Βελιγράδι, ὅπου θὰ περάσει σχεδὸν ὅλη αὐτὴ τὴ δύσκολη περίοδο. Πρὸς τὸ τέλος τοῦ πολέμου θὰ μετακινηθεῖ μαζὶ μὲ ἄλλους Ρώσους ἐμιγκρέδες πρὸς τὴν Πράγα.

1946-1948, Παρίσι, β΄ περίοδος: Μὲ μεγάλη δυσκολία λόγω τῶν μεταπολεμικῶν συνθηκῶν ποῦ ἐπικρατοῦσαν στὴν Εὐρώπη, τὸ ζεῦγος Φλωρόφσκυ θὰ καταφέρει στὸ τέλος τοῦ 1945 νὰ ἐπιστρέψει στὸ Παρίσι, ὅπου ἔμελλε νὰ παραμείνει γιὰ πολὺ λίγο. Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1946 θὰ ἀρχίσει νὰ διδάσκει ξανά στὸν Ἅγιο Σέργιο, ἐνῶ παράλληλα θὰ συμμετάσχει στὰ ἐτήσια συνέδρια τῆς Ἀδελφότητας τοῦ Ἁγίου Ἀλβανοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Σεργίου καὶ θὰ συνεχίσει νὰ δραστηριοποιεῖται στὴν οἰκουμενικὴ κίνηση γιὰ τὴν προετοιμασία τῆς συγκρότησης τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου, ταξιδεύοντας γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ πολὺ συχνὰ στὴ Γενεύη. Τὸ 1947, γιὰ πρώτη φορὰ στὸ πλαίσιο τῶν ἐπαφῶν του γιὰ τὴν οἰκουμενικὴ κίνηση, θὰ ταξιδέψει γιὰ κάποιους μῆνες στὴν Ἀμερική. Τὴν μεταπολεμικὴ αὐτὴ περίοδο λόγω τῆς ἔντονης οἰκουμενικῆς δράσης του τὰ κείμενά του εἶναι προσανατολισμένα πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση (λ.χ. «Ἡ Ἐκκλησία: ἡ φύση καὶ τὸ ἔργο της», «Τὸ Σῶμα τοῦ Ζῶντος Χριστοῦ» κ.ά.). Τὸ 1948 (Αὐγούστος-Σεπτέμβριος) θὰ ἀποτελέσει χρονιὰ σταθμὸ γιὰ τὴν οἰκουμενικὴ κίνηση, μὲ τὴν ἴδρυση τελικὰ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, στὴ συνέλευση τοῦ Ἄμστερνταμ. Μετὰ τὸ τέλος τῆς ἰδρυτικῆς συνέλευσης τοῦ ΠΣΕ ὁ Φλωρόφσκυ θὰ ἐπιστρέψει στὸ Παρίσι, γιὰ νὰ ἐτοιμαστεῖ γιὰ τὸ ὑπερατλαντικὸ ταξίδι πρὸς τὶς Η.Π.Α. ὅπου ἐπρόκειτο νὰ ἀναλάβει ἀκαδημαϊκὰ - διδακτικὰ καθήκοντα στὸ Ὁρθόδοξο Σεμινάριο τοῦ Ἁγίου Βλαδίμηρου.

Ἀμερική (1948-1979)

1948-1954, Ἅγιος Βλαδίμηρος: Στὶς 21 Σεπτεμβρίου τοῦ 1948 τὸ ζεῦγος Φλωρόφσκυ θὰ φτάσει στὴ Νέα Ὠρῆκη, ὅπου εἶχε ἤδη προσκληθεῖ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ προηγούμενου ταξιδιοῦ του (τὸ 1947) νὰ ἀναλάβει τὴ διδασκαλία τῆς Δογματικῆς καὶ τῆς Πατρολογίας στὸ σχετικὰ ἀρτιγέννητο (1938) Ὁρθόδο-

ξο θεολογικό σεμινάριο του Ἁγίου Βλαδιμήρου, στο ὁποῖο δίδασκαν μεταξύ ἄλλων μία χωρία σημαντικῶν ρώσων ἐμυγκρέδων (π.χ. ὁ Τ. Φιοντότοφ, Ν. Ἀρσένιεφ, κ.ἄ.). Πολὺ σύντομα, 1949-50, θὰ ἀναλάβει τὴ θέση τοῦ κοσμήτορα στὴν ἀναβαθμισμένη Ὁρθόδοξη θεολογικὴ Ἀκαδημία τοῦ Ἁγίου Βλαδίμηρου. Ὡς κοσμήτορας ὁ Φλωρόφσκυ θὰ ἀναλάβει, ὄχι χωρὶς σοβαρὲς καὶ ἰσχυρὲς ἀντιδράσεις, ἐπίπονο ἔργο πού ἀπέβλεπε στὴν πολύπλευρη ἀναβάθμιση τῆς σχολῆς μὲ πανορθόδοξο καὶ οἰκουμενικὸ προσανατολισμὸ (π.χ. τὴν υἱοθέτηση τῆς ἀγγλικῆς γλώσσας), τὴν ἄνοδο τῶν σχετικῶν ἀκαδημαϊκῶν προδιαγραφῶν της, τὴν ἐνίσχυση τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ καὶ τὴν διεύρυνση τοῦ προγράμματος σπουδῶν (μὲ τὴν πρόσκληση μεταξύ ἄλλων τοῦ π. Α. Σμέμαν, τὸ 1951), τὸν ἀναγκαῖο ἐμπλουτισμὸ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ιδρύματος, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ τὸ ἄνοιγμα τῆς σχολῆς μὲ τὴ διασύνδεσή της μὲ τὴν ἐνοριακὴ ζωὴ τῶν ὀρθόδοξων κοινοτήτων. Τὸ 1952, ὑπὸ τὴν ἄμεση καθοδήγηση καὶ γιὰ ἀρκετὸ διάστημα διεύθυνση τοῦ Φλωρόφσκυ, θὰ ἰδρυθεῖ τὸ πρῶτο ὀρθόδοξο θεολογικὸ περιοδικὸ στὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα, τὸ «St Vladimir's Seminary Quarterly». Τὴν περίοδο τῆς κοσμητείας του στὸν Ἅγιο Βλαδίμηρο, ὁ Φλωρόφσκυ θὰ ἔχει τὴν εὐκαιρία νὰ διδάξει σὲ μεγάλα πανεπιστημιακὰ ἰδρύματα τῶν Η.Π.Α., ὅπως στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Κολούμπια (1951-1955), στὸ θεολογικὸ σεμινάριο τοῦ Union (1951-1956), καὶ στὴ Θεολογικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βοστώνης (1954-1955). Τὴν πρώτη αὐτὴ περίοδο παραμονῆς του στὴν Ἀμερικὴ τὰ συγγραφικὰ του ἐνδιαφέροντα ἐπικεντρώνονται ὄχι μόνον σὲ δογματικὰ καὶ θεολογικὰ θέματα («Ἡ ἰδέα τῆς Δημιουργίας στὴ Χριστιανικὴ Φιλοσοφία», «Ἡ Ἀνάσταση τῆς Ζωῆς», κ.ἄ.), ἐνῶ παράλληλα συνεχίζει μὲ ἀμείωτο ἐνδιαφέρον τὴ συμμετοχὴ του στὴν πορεία τοῦ ΠΣΕ, κι εὐρύτερα τὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση, λαμβάνοντας μέρος μεταξύ ἄλλων στὴν συνάντηση τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ΠΣΕ στὸ Τορόντο (1950), στὴ Β' συνέλευση τοῦ ΠΣΕ στὸ Ἔβανστον (1954), στὸ Γ' παγκόσμιον συνέδριον τῆς «Πίστης καὶ Τάξης» στὴ Λούνδη (1952). Τὸ 1954 ἡ ἐπισκοπικὴ σύνοδος τῆς Ρωσικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὴν Ἀμερικὴ θὰ ζητήσει ἀπὸ τὸν Φλωρόφσκυ νὰ ἐγκαταλήψει τὴν πρυτανεία τοῦ Σεμιναρίου (τὸν ὁποῖο θὰ διαδεχθεῖ ὁ π. Α. Σμέμαν), γεγονός πού θὰ σηματοδέψει ἀνεξίτηλα τὴν ὑπόλοιπη ζωὴ τοῦ Ρώσου θεολόγου.

1955, Τίμιος Σταυρός, Μασαχουσέτη: Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1955 ὁ Φλωρόφσκυ θὰ προσληφθεῖ, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὸν Ἅγιο Βλαδίμηρο, ὡς ἐπίκουρος καθηγητὴς Πατρολογίας καὶ Δογματικῆς στὴν Ἑλληνορθόδοξη Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

1956-1964, *Χάρβαρντ*: Ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1956 ὁ Φλωρόφσκυ θὰ ἀναλάβει ὡς τακτικὸς καθηγητὴς τὴ διδασκαλία τῆς Ἱστορίας τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας στὸ μεγάλο ἀμερικανικὸ πανεπιστημιακὸ ἴδρυμα, ὅπου θὰ εἶναι συνάδελφος μὲ τὸν P. Tillich καὶ τὸν K. Ντουζόν. Τὸ 1959 ὁ Φλωρόφσκυ θὰ βρεθεῖ στὴν Θεσσαλονίκη, ὅπου ἐκτὸς τῆς συμμετοχῆς του σὲ συμπόσιο μὲ ἀφορμὴ τῆ συμπλήρωση 600 ἐτῶν ἀπὸ τὴν κοίμηση τοῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, θὰ ἀναγορευτεῖ ἐπίτιμος διδάκτωρ Θεολογίας στὸ Ἀριστοτελεῖο Πανεπιστήμιο. Τὴν περίοδο αὐτὴ θὰ συνεχίσει νὰ ἐμπλέκεται ἐνεργὰ στὸν οἰκουμενικὸ διάλογο μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ ΠΣΕ (Νέο Δελχί-1961, ὅπου ὀλοκληρώνεται ἡ θητεία καὶ συμμετοχὴ τοῦ Φλωρόφσκυ στὴν Κεντρικὴ καὶ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Συμβουλίου) καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστη καὶ Τάξη» (Μόντρεαλ-1963). Στὸ διάστημα αὐτὸ δὲν θὰ μειωθεῖ καθόλου ἡ συγγραφικὴ δραστηριότητα τοῦ π. Γεωργίου, τὸ ἔργο τοῦ ὁποῖου καταπιάνεται μὲ τὴ δογματικὴ θεολογία («Τὰ ἔσχατα πράγματα καὶ τὰ ἔσχατα γεγονότα» κ.ἄ.), τὴν πατρολογία καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία («Αὐτοκρατορία καὶ ἔρημος, Ἀντινομίες τῆς χριστιανικῆς Ἱστορίας» κ.ἄ.) τὴ λειτουργικὴ καὶ οἰκουμενικὴ θεολογία κ.ἄ. Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1964, ὁ Φλωρόφσκυ σὲ ἡλικία ἑβδομήντα ἐτῶν συνταξιοδοτεῖται ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Χάρβαρντ.

1964-1972, *Πρίνστον*: Τὸ φθινόπωρο τοῦ ἔτους ὁ Φλωρόφσκυ μὲ τὴ Ξένια Ἰβάνοβα θὰ μετακομίσουν στὸ Πρίνστον, ὅπου ὁ π. Γεώργιος θὰ διδάξει γιὰ ὀκτὼ χρόνια ὡς ἐπισκέπτῃς συνεργάτης τοῦ Συμβουλίου Ἀνθρωπιστικῶν Σπουδῶν καὶ ἐπισκέπτῃς καθηγητὴς στὰ τμήματα Σλαβικῶν Σπουδῶν καὶ Θρησκείας, ἐνῶ παράλληλα θὰ συνεχίσει νὰ δραστηριοποιεῖται στὴν Ἐπιτροπὴ «Πίστη καὶ Τάξη» καὶ θὰ πάρει μέρος ὡς ἀντιπρόσωπος στὴν Δ΄ Συνέλευση τοῦ ΠΣΕ στὴν Οὐψάλα τὸν Ἰούνιο τοῦ 1968. Τὸ 1971 θὰ παρακολουθήσει γιὰ τελευταία φορὰ τὸ Ε΄ παγκόσμιον συνέδριον τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστη καὶ Τάξη», στὴν Λουβαίν.

1977-1979: Τὸ 1977 ἡ Ξένια Ἰβάνοβα θὰ φύγει ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ δύο χρόνια ἀργότερα ὁ π. Γεώργιος.

Ἀξιζεῖ ὀλοκληρώνοντας τὸ σύντομο βιογραφικὸ αὐτὸ σημείωμα νὰ ἀναφεροῦμε σὲ κάποιες ἀκόμη ἐπιμέρους ὄψεις τῆς πολυσχιδοῦς προσωπικότητας τοῦ π. Γεωργίου, οἱ ὁποῖες προσφέρουν μίαν εὐρύτερη εἰκόνα τοῦ πλούσιου βίου του.

α. Ἔτσι ἀξιζεῖ νὰ σημειωθεῖ πὼς σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς οἰκουμενικῆς δραστηριότητάς του εἶχε προσωπικὲς ἐπαφὲς καὶ διάλογο μὲ κορυφαίους στοχαστὲς τῆς ἐποχῆς του, ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς θεολογίας καὶ ὄχι μόνο, ὅπως μὲ τοὺς K. Barth, T. Torrance, J. Maritain, E. Gilson, E. Brunner, κ.ἄ.

β. Ἐπίσης εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ἔχουν ἀποδοθεῖ στὸν π. Γεώργιο δύο χαρακτηρισμοὶ οἱ ὁποῖοι περιγράφουν μὲ μεγάλη ἐπιτυχία κάποιες ἰδιαίτερες ὀψεις τῆς κορυφαίας αὐτῆς θεολογικῆς προσωπικότητος. Ἀπὸ τὴν μία ὁ χαρακτηρισμὸς «ἰπτάμενος Ὀλλανδός», λόγῳ τῶν συνεχῶν ταξιδιῶν στὴν Εὐρώπη μὲ ἀφορμὴ διάφορα συνέδρια, οἰκουμενικὰ συμβούλια καὶ ἄλλες δραστηριότητες. Ἐπίσης ἐπειδὴ σὲ κάθε περίστασι εἶτε βρισκοταν σὲ ἐρευνητικὸ ταξίδι εἶτε σὲ ταξίδι λόγῳ τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησις ἢ κάποιου συνεδρίου, ἔβρισκε πάντοτε τρόπο νὰ ἀνακαλύψει τὶς πανεπιστημιακὰς ἢ ἄλλες δημόσιες βιβλιοθηκὰς, ὅπου καὶ φρόντιζε νὰ κρατῆσει σὲ φωτοτυπία ἀντίγραφα ὄλων τῶν τελευταίων μελετῶν πού ἔκρινε ὅτι κάλυπταν τὰ ἐδιαφέροντά του. Αὐτὸ εἶχε σὰν συνέπεια νὰ χαρακτηριστεῖ ἀπὸ τὸν βιογράφο του ὡς «xeroman».

γ. Ἐνδεικτικὸ στοιχεῖο τῆς ἀπήχησις καὶ τῆς οἰκουμενικῆς ἀκτινοβολίας του εἶναι καὶ οἱ ἑπτὰ τίτλοι ἐπίτιμου διδάκτορα πού ἔλαβε ἀπὸ διάφορα Πανεπιστήμια, πέραν ἐθνικῶν ἢ ὁμολογιακῶν περιορισμῶν (St. Andrews, 1937, Boston University, 1950, Α. Π. Θ. 1959, University of Notre Dame, 1956, St. Vladimir's Theological Seminary, 1958, Yale University, 1973, Princeton University, 1974).

Μέρος Β': Ἐργογραφία² π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ

Στὴν παροῦσα ἐνότητα θὰ καταγράψουμε κυρίως τὰ ἐπιμέρους κείμενα πού περιλαμβάνονται στοὺς τόμους τῶν «Ἐπιλεγμένων Ἔργων» (Collected Works), ὅπως ἐπίσης καὶ ἄλλα ἀγγλόφωνα (γαλλόφωνα καὶ μερικὰ ρωσικά) κυρίως μελετήματα τοῦ π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ μὲ παράλληλη ἀναφορὰ σὲ διαθέσιμες ἑλληνικὰς μεταφράσεις τῶν κειμένων του.

B1. Collected Works (Ἐπιλεγμένα Ἔργα)

Volume 1: *Bible, Church, Tradition* ἔκδ. Nordland - Belmont Mass. 1972 (*Βίβλος, Ἐκκλησία, Παράδοσις*, Ἔργα 1, μτφρ. Δ. Τσάμη, ἔκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1976).

2. Ἕνα σχεδὸν ἐξαντλητικὸ κατάλογο τῶν δημοσιουμένων ἔργων (μονογραφιῶν, ἄρθρων, βιβλιοκριτικῶν, ἀρχείων, κ.λ.π.) τοῦ π. Γ. Φλωρόφσκυ μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ στὸ ἔργο τοῦ ANDREW BLANE (ed.), *Georges Florovsky: Russian Intellectual, Orthodox Churchman*, St. Vladimir's Seminary Press, 1991, σσ. 347-436.

- The lost scriptural mind (Τὸ ἀπολεσθὲν βιβλικὸ φρόνημα, σσ. 39-49).
- Revelation and interpretation (Ἀποκάλυψη καὶ ἐρμηνεία, σσ. 9-38).
- The catholicity of the Church (Ἡ καθολικότης τῆς Ἐκκλησίας, σσ. 50-77).
- The Church: her nature and task (Ἡ Ἐκκλησία: ἡ φύσις καὶ τὸ ἔργον τῆς, σσ. 78-99).
- The function of tradition in the ancient Church (Ἡ λειτουργία τῆς Παραδόσεως εἰς τὴν ἀρχαία Ἐκκλησία, σσ. 99-127).
- The authority of the ancient councils and the tradition of the fathers (Ἡ αὐθεντία τῶν ἀρχαίων Συνόδων καὶ ἡ Παράδοσις τῶν Πατέρων, σσ. 128-143).
- St Gregory Palamas and the tradition of the fathers (Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς καὶ ἡ Πατερικὴ Παράδοσις, σσ. 144-165).

Volume 2: *Christianity and Culture*, ἐκδ. Nordland - Belmont, Mass 1974 (Χριστιανισμὸς καὶ Πολιτισμὸς, Ἔργα 2, μτφρ. Ν. Πουρναρά, ἐκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1982).

- Faith and Culture (Πίστη καὶ Πολιτισμὸς, σσ. 11-39).
- The predicament of the Christian Historian (Ἡ δύσκολη θέση τοῦ χριστιανοῦ ἱστορικοῦ, σσ. 40-85).
- Antinomies of Christian history: Empire and Desert (Ἀντινομίες τῆς χριστιανικῆς ἱστορίας: Αὐτοκρατορία καὶ ἔρημος, σσ. 86-127).
- The Iconoclastic Controversy (Ἡ εἰκονοκλαστικὴ ἔριδα, σσ. 128-151).
- Christianity and Civilization (Χριστιανισμὸς καὶ Πολιτισμὸς, σσ. 152-164).
- The social problem in the Eastern Orthodox Church (Τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα στὴν Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, σσ. 165-180).
- Patriarch Jeremiah II and the Lutheran divines (Ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας ὁ Β' καὶ οἱ Λουθηρανοὶ θεολόγοι, σσ. 181-195).
- The Greek version of the Augsburg confession (Ἡ ἑλληνικὴ μετάφραση τῆς Αὐγουσταίας Ὁμολογίας, σσ. 196-200).
- The Orthodox Churches and the Ecumenical Movement prior to 1910 (Οἱ Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες καὶ ἡ Οἰκουμενικὴ κίνησις πρὶν ἀπὸ τὸ 1910, σσ. 201-288).

Volume 3: *Creation and Redemption*, ἐκδ. Nordland-Belmont, Mass 1976 (Δημιουργία καὶ Ἀπολύτρωση, Ἔργα 3, μτφρ. Π. Πάλλης, ἐκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1983).

Introductory (Εἰσαγωγή)

- The valley of the shadow of death (Ἡ κοιλάδα τῆς σκιᾶς τοῦ θανάτου, σσ. 11-22).
Methodology (Μεθοδολογία)
- Revelation, Philosophy and Theology (Ἀποκάλυψη, Φιλοσοφία, Θεολογία, σσ. 23-48).

Creation (Δημιουργία)

-Creation and Creaturehood (Δημιουργία και Δημιουργηματικότητα, σσ. 49-90).

Evil (Τὸ κακό)

-The darkness of night (Τὸ σκοτάδι τῆς νύκτας, σσ. 91-106).

Redemption (Ἀπολύτρωση)

-Redemption (Ἀπολύτρωση, σσ. 107-182).

Dimensions of Redemption (Διαστάσεις τῆς Ἀπολυτρώσεως)

-Cur Deus homo? The motive for the Incarnation (Cur Deus homo?) (Γιατί ὁ Θεὸς ἔγινε ἄνθρωπος. Τὸ κίνητρο τῆς Ἐνανθρωπίσεως, σσ. 183-191).

-The ever-virgin Mother of God (Ἡ ἀειπάρθενη Μητέρα τοῦ Θεοῦ, σσ. 192-211).

-The Sacrament of Pentecost (Τὸ μυστήριον τῆς Πεντηκοστῆς, σσ. 212-227).

-On the veneration of saints (Ἡ τιμητικὴ προσκύνησις τῶν Ἁγίων, σσ. 228-236).

-Holy icons (Ἅγιες εἰκόνες, σσ. 237-242).

-The “immortality” of the soul (Ἡ «ἀθανασία» τῆς ψυχῆς, σσ. 243-278).

Eschatology (Ἐσχατολογία)

-The last things and the last events (Τὰ ἔσχατα πράγματα καὶ τὰ ἔσχατα γεγονότα, σσ. 279-308).

Volume 4: *Aspects of Church History*, ἐκδ. Nordland-Belmont, Mass. 1975 (Θέματα Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, Ἔργα 4, μτφρ. Π. Πάλλης, ἐκδ. Π. Πουρναραῶς, Θεσσαλονίκη 1979).

Aspects of Patristic thought and History (Ἀπόψεις τῆς πατερικῆς σκέψεως καὶ ἱστορίας)

-Patristic theology and the Ethos of the Orthodox Church (Πατερικὴ θεολογία καὶ τὸ ἦθος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, σσ. 11-34).

-The Fathers of the Church and the Old Testament (Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, σσ. 35-44).

-St. Athanasius' concept of Creation (Ἡ περὶ Δημιουργίας ἀντίληψις τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου, σσ. 45-72).

-The patristic age and Eschatology (Ἡ πατερικὴ ἐποχὴ καὶ ἡ ἐσχατολογία: Μία εἰσαγωγή, σσ. 73-92).

-St. John Chrysostom: The Prophet of Charity (Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: ὁ προφήτης τῆς φιλανθρωπίας, σσ. 93-104).

-The Anthropomorphites in the Egyptian Desert (Οἱ ἀνθρωπομορφίτες τῆς αἰγυπτιακῆς ἐρήμου, σσ. 105-114).

-Theophilus of Alexandria and Apa Aphou of Pemdje (Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ ἀββάς Ἀπὸν τῆς Pemdje, σσ. 115-154).

-The Hagia Sophia Churches (Οἱ ναοὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας, σσ. 155-162).

Aspects of Russian Church History (Ἀπόψεις τῆς ἱστορίας τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας

-Russian Missions: An Historical Sketch (Ρωσσικὲς ἱεραποστολές: Ἐνα ἱστορικὸ διάγραμμα, σσ. 163-182).

-Western Influences in Russian Theology (Δυτικὲς ἐπιδράσεις στὴ ρωσικὴ θεολογία, σσ. 183-212).

- The Ways of Russian Theology (Οἱ δρόμοι τῆς ρωσικῆς θεολογίας, σσ. 213-246).

Nineteenth Century Ecumenism (Ὁ Οἰκουμενισμὸς τοῦ 19ου αἰῶνος)

-Orthodox Ecumenism in the Nineteenth Century (Ὁρθόδοξος Οἰκουμενισμὸς κατὰ τὸν ΙΘ αἰῶνα, σσ. 247-326).

Volume 5: *Ways of Russian Theology, Part I*, ἐκδ. Nordland-Belmont, Mass 1979 (*Σταθμοὶ τῆς Ρωσικῆς Θεολογίας, μέρος Α΄*, Ἔργα 5, μτφρ. Ε. Γιούλτσι, ἐκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1986).

Volume 6: *Ways of Russian Theology, Part II*, ἐκδ. Buchervertriebsanstalt, Vaduz /Belmont Mass 1987.

Volume 7: *Eastern Fathers of the Fourth Century*, ἐκδ. Buchervertriebsanstalt, Vaduz /Belmont Mass 1987 (*Οἱ Ἀνατολικοὶ Πατέρες τοῦ Τέταρτου Αἰῶνα*, Ἔργα 7, μτφρ. Π. Πάλλη, ἐκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2006).

Volume 8: *Byzantine Fathers of the Fifth Century*, ἐκδ. Buchervertriebsanstalt, Vaduz /Belmont Mass. 1987 (*Οἱ Βυζαντινοὶ Πατέρες τοῦ πέμπτου αἰῶνα*, Ἔργα 8, μτφρ. Π. Πάλλη, ἐκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1992).

Volume 9: *Byzantine Fathers of the Sixth to Eight Centuries* ἐκδ. Buchervertriebsanstalt, Vaduz /Belmont Mass 1987 (*Οἱ Βυζαντινοὶ Πατέρες τοῦ ἕκτου, ἑβδομοῦ καὶ ὄγδου αἰῶνα*, μτφρ. Π. Πάλλη, ἐκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1993).

Volume 10: *Byzantine Ascetic and Spiritual Fathers*, ἐκδ. Buchervertriebsanstalt, Vaduz /Belmont Mass. 1987 (*Οἱ Βυζαντινοὶ Ἀσκητικοὶ καὶ Πνευματικοὶ Πατέρες*, μτφρ. Π. Πάλλη, ἐκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1992).

Volume 11: *Theology and Literature*, ἐκδ. Buchervertriebsanstalt, Vaduz /Belmont Mass 1989.

Volume 12: *Philosophy*, ἐκδ. Buchervertriebsanstalt, Vaduz/Belmont Mass 1989.

Volume 13: *Ecumenism I: A Doctrinal Approach*, έκδ. Buchervertriebsanstalt Vaduz/Belmont Mass 1989.

Volume 14: *Ecumenism II: An Historical Approach*, έκδ. Buchervertriebsanstalt, Vaduz/Belmont Mass 1989.

B2α. Σημαντικά κείμενα που έχουν δημοσιευτεί σε ποικίλα περιοδικά και συλλογικούς τόμους (σε ελληνικές μεταφράσεις και σε άλλες γλώσσες).

Ἐκδοσιὶς *Ἀνατομία Προβλημάτων Πίστεως*, μτφρ. Ἄρχ. Μ. Καλαμαρά, έκδ. Ρηγόπουλος, Θεσσαλονίκη 1977, Β' έκδοση Ἰ. Μ. Νικοπόλεως, Πρέβεζα 2006.

-Ἡ Κτίσις καὶ τὸ Κτιστόν, σσ. 7-55.

-Ὁ Σταυρικὸς Θάνατος, σσ. 56-107.

-Ὁ Οἶκος τοῦ Πατρὸς, σσ. 108-158.

-Εὐχαριστία καὶ Καθολικότης, σσ. 159-179.

-Περὶ τῆς Ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, σσ. 180-214.

Ἐκδοσιὶς *Ἐτάματα Ὁρθοδόξου Θεολογίας*, ἐπιμ. έκδ. Σ. Ἀγουρίδης, σύλλ. μτφρ. έκδ. Ἄρτος Ζωῆς, Ἀθήνα 1989.

Α' Θεολογικὰ ποικίλα

-Ἡ ἔννοια τῆς Δημιουργίας στὸν ἅγ. Ἀθανάσιο, σσ. 9-32.

-Cur Deus Homo?. Τὸ κίνητρο τῆς ἐνανθρωπίσεως, σσ. 33-42.

-Ἑρμηνεία καὶ Ἀποκάλυψις, σσ. 43-62.

-Ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ Σταυροῦ, σσ. 63-90.

-Ἡ ἀνάστασις τῆς ζωῆς, σσ. 91-116.

-Σκέψεις στὸ κεφ. 37 τοῦ Ἰεζεκιήλ, σσ. 117-124.

-Ἡ ἀειπάρθενος Μητέρα τοῦ Θεοῦ, σσ. 125-140.

-Ἡ ἐσχατολογία στὴν πατερικὴ ἐποχὴ. Εἰσαγωγικὴ μελέτη, σσ.141-158.

-Ὁρθόδοξος λατρεία, σσ. 159-173.

Β' Ἐκκλησιολογικὰ

-Ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία του. Προτάσεις καὶ σχόλια, σσ. 177-190.

-Sobornost: Ἡ καθολικότης τῆς Ἐκκλησίας, σσ. 191-210.

-«Inter-communio». Ὁμολογιακὴ πιστότης ἐντὸς τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, σσ. 211-220.

Cristo, Lo Spirito, La Chiesa, έκδ. Qiqajon, Magnano, 1997.

B2β. Μεμονωμένα κείμενα καὶ μελετήματα

-«Evolution und Epigenesis: Zur Problematik der Geschichte», *Der Russische Gedanke*, 1: 3 (1930), σσ. 240-252.

- «The Work of the Holy Spirit in Revelation», *The Christian East*, Vol. XIII, No. 2 (1932), σσ. 49-64.
- «Patristics and Modern Theology» Hamilcar Alivisatos, (ed.), *Proces-Verbaux du premier Congress de theologie Orthodoxe 29 Nov - 6 Dec, 1936*, ἐκδ. Pirsos, Athens 1939, σσ. 238-42 καὶ ἐπανεκδοση στὸ Diakonia, Vol. 4: 3 (1969), σσ. 227-232. [Ἑλληνικὴ μτφρ. «Πατερικὲς σπουδὲς καὶ σύγχρονη Θεολογία», *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* 73: 735 (1990), σσ. 803-809].
- «Le Corps du Christ vivant. Une interpretation orthodoxe de l'Église», *La Sainte Église Universelle. Confrontation oecuménique*, ἐκδ. Delachaux et Niestlé, Neuchatel-Paris 1948, σσ. 9-57. [Σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση: *Τὸ Σῶμα τοῦ Ζῶντος Χριστοῦ*. Μία ὀρθόδοξη ἐρμηνεία τῆς Ἐκκλησίας, μτφρ. Ἰ. Παπαδόπουλος, ἐκδ. Ἄρμος, Ἀθήνα 1999 (σὲ πρώτη ἑλληνικὴ ἐκδοση: Ἰδρυμα Πατριαρχικῶν Μελετῶν: Θεσσαλονίκη, 1972, μὲ προσθήκη δύο κειμένων σὲ παράρτημα: «Τὸ ἦθος τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας», καὶ «Τὰ ὅρια τῆς Ἐκκλησίας»)].
- «The Idea of Creation Christian Philosophy» *Eastern Churches Quarterly*, 8: 3 Supplementary issue: Nature and Grace (1949), σσ. 53-77 [καὶ σὲ γαλλικὴ πρωτότυπη ἐκδοση στὸ *Logos: Revue Internationale de la pensee Orthodoxe*, no 1 (1928), σσ. 3-30].
- «The Legacy and the Task of Orthodox theology» *Anglican Theological Review* 31: 2 (1949), σσ. 65-71 [καὶ σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση στὸ *Θεολογία* 81:4 (2010), σσ. 21-29].
- «The Lamb of God», *Scottish Journal of Theology*, vol. 4 (1951), σσ. 13-28.
- «The Message of Chalcedon», *The Ecumenical Review*, 4: 4, July (1952), σσ. 394-397.
- «Reason and Faith in the Philosophy of Solov'ev» στὸ E.J. Simmons, (ed.), *Continuity and Change in Russian and Soviet Thought*, ἐκδ. Harvard University Press Cambridge, Mass 1955, σσ. 283-297.
- «Christian Hellenism», *Orthodox Observer*, 442 (1957), σσ. 9-10.
- «Χρέος μαθητείας», μτφρ. Θ.Ν. Παπαθανασίου, *Σύναξη* 112 (2009), σσ. 107-110 [μτφρ. ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸ πρωτότυπο «The Duty to learn», *St Vladimir's Seminary Quarterly*, 2:1 (1953), σσ. 2-4].
- «Hellenismus: Hellenisierung (des Christentums)», στὸ *Weltkirchenlexikon: Handbuch der Oekumene*, ἐκδ. Kreuz-Verlag, Stuttgart 1960, σσ. 540-41.
- «Types of Historical Interpretation», *Anglican Theological Review*, 50: 2, (April 1968), σσ. 144-155.
- «The Christological Dogma and its terminology», *Greek Orthodox Theological Review*, 13 (1968).

- «Révélation, Expérience, Tradition (fragments théologiques)», Constantin Andronikof, (ed) *La Tradition: La Pensée Orthodoxe*, έκδ. Institute St. Serge, 1992, σσ. 54-72.
- «About Non-Historical Peoples (The Land of the Fathers and the Land of the Children)» στο Ilya Vinkovetsky and Charles Schlacks, Jr., (eds), *Exodus to the East: Forebodings and Events: An Affirmation of the Eurasians*, έκδ. Charles Schlacks, Jr., Publisher, California 1996, σσ. 52-68.
- «Obedience and Witness» στο *The Sufficiency of God: Essays on the Ecumenical Hope in Honour of W.A. Visser t’Hooft, Doctor of Divinity*, eds. Robert C. Mackie and Charles c. West, έκδ. SCM Press, London 1963, σσ. 58-70 [και σε ελληνική μετάφραση Ίωσήφ. Ροηλίδη, ως «Υπακοή και Μαρτυρία», *Σύναξη*, 72 (1999), σσ. 88-98].
- «Ένας αυτοδίδακτος δάσκαλος - ή “θεολογική διαθήκη του”», μτφρ. Ε. Ταμαρέση Παπαθανασίου, εισαγωγή - σημειώσεις Θ. Ν. Παπαθανασίου, *Σύναξη* 64 (1997), σσ. 7-11.
- FLOROVSKY, G. «Pisma G. Florovskogo, S. Bulgakovu i S. Tyschkevichu», A.M. Pentkovskogo (ed.), *Symvol*, no. 29, 1993.
- FLOROVSKY, G. «Pismo k S. Tyschkevichu ot 10 Febralya 1958 g.» *Symvol*, no 29, 1993.
- SAKHAROV, Archimandrite Sofronii, and GEORGES FLOROVSKY *Perepiska s protoiereem Georgiem Florovskim*, έκδ. Tolleshunt Knights, Monastery of St. John the Baptist 2008 [άλληλογραφία μεταξύ άρχ. Sophronii και Florovsky - στα ρωσικά].
- FLOROVSKY, G. and SOPHRONY SAKHAROV, «Correspondance avec le Père Georges Florovsky - Archimandrite Sophrony» έκδ. Buisson ardent, Cahiers Saint-Silouane l’Athonite, 14 2008, 14-21.